

דף הרחבות לנושא – תוספת שביעית מתוך סדרת הלכות שמיטה יחידה מספר 2

❖ האם "בחריש ובקציר תשבות" נאמר על שמיטה?

האמת חייבת להיאמר. כאשר מעיינים בפסוק במקורו קשה מאוד לראות את המילים הללו כמתייחסות לשמיטה:

שמות פרק לד כא

ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת:

פסוק זה באופן מובהק מדבר על ימות השבוע. הטענה שהחל מהמילה "בחריש" עברנו מימות השבוע לשנת השמיטה נראית קשה ומפתיעה. הרב י"צ רימון מציע הסבר נאה:

הלכה ממקורה – שמיטה עמוד 410

לכאורה דבריו של רבי עקיבא קשים: כיצד אפשר להסביר שסוף הפסוק מתייחס לאיסורי השמיטה, כאשר גם הוא מודה שהרישא של הפסוק עוסקת בשבת?... מתוך עיון בפרשה נוכל לחזק את שיטתו של רבי עקיבא, ולראות כיצד שיטתו, שהסיפא של הפסוק עוסקת בשביעית והרישא עוסקת בשבת, היא עומק פשוטו של מקרא. פרקים כג ו-לד בספר שמות מקבילים זה לזה בצורה מדהימה... ניתן לראות שהפרקים חוזרים על עצמם, הן מבחינת הסגנון והן מבחינת התוכן. אך נשים לב שרק מצווה אחת (!) נמצאת בפרק כג ונעדרת מפרק לד: מצוות השמיטה. נדמה, שפתרון 'היעלמותה' של מצוות השמיטה נמצא בשיטת ר' עקיבא, הסובר שהמילים "בחריש ובקציר תשבת" מתייחסות לשנת השמיטה. לפי הבנת ר' עקיבא ההקבלה בין הפרקים השונים היא מושלמת, ובשני הפרקים מופיעות כל המצוות בצורה זהה

❖ שיטת הרמב"ם – תוספת מחול על קודש רק בעינוי יום הכיפורים ותוספת שביעית

כזכור, [ביחידה 27 להלכות שבת](#) עסקנו בתוספת שבת. שם העמקנו עיונונו במקור לכך שמוסיפים מחול על קודש. הרמב"ם פוסק את תוספת מחול על קודש בשני מקומות בלבד: בהלכות יום הכיפורים:

רמב"ם הלכות שביעית עשור פרק א הלכה ו

צריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו, שנאמר: "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב", כלומר התחל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי, וכן ביציאה שוהה בעינוי מעט מלילי אחד עשר סמוך לעשירי, שנאמר: "מערב עד ערב תשבתו שבתכם"

שימו לב שגם כאן הרמב"ם מתייחס לתוספת עינוי בלבד, ולא תוספת איסור מלאכה. המקום השני הוא בתוספת שביעית.

ביחידה 27 להלכות שבת למדנו את מחלוקת פרשני הרמב"ם אם הרמב"ם סובר שמדאורייתא יש תוספת לשבתות וימים טובים, או רק ליום הכיפורים והשמיטה.

מדוע תוספת מחול על הקודש תהיה רק ביחס לתוספת שביעית ותוספת עינוי ביום הכיפורים? ניתן להציע שהצד השווה שבהם הוא שבשניהם מדובר בדברים שהשפעתם ניכרים בזמן המקודש. ביחס לשמיטה הרחבנו על כך במהלך היחידה.

ביחס לעינוי יום הכיפורים, אם אדם אוכל ושותה ממש עד השקיעה, אין בכך עינוי ניכר. הוא סיים את סעודתו, והסיבה שהוא לא אוכל יותר היא מפני שכבר אכל כדי שבעו. לכן התורה מצווה שיפסיק מעט קודם לכן, בכדי שכאשר יגיע יום הכיפורים עינויו יהיה ניכר.¹

(הערה למחשבה: הלימוד של רבי ישמעאל הוא מהפסוק "בתשעה בחדש בערב". רבי עקיבא החולק על כך אומר שפסוק זה רומז שכל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה בו. מהו היחס בין זה לבין הביאור שהצענו?)

¹ שמעתי מפי אבא מארי שליט"א.

❖ העמקה נוספת בשאלת המלקות על עבודה בתוספת שביעית

הקרבן אורה מקשה על בעלי התוספות:

קרבן אורה מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב

לסברת התוספות דהתורה אמרה דהתחלת שביעית יהיה מששית, אם כן למאן דמרבו תוספת שבת ויום טוב מ'תשבתו שבתכם' נימא נמי דחייב על התוספת כמו על שבת עצמה, ובכל דוכתא קיימא לון דליכא בתוספת אלא עשה לחוד!

במסכת יומא (דף פא ע"א) מוכרע שלא לוקים על תוספת יום הכיפורים. לכאורה המשמעות היא שמתייחסים לאיסור החל בזמן התוספת כאיסור עשה. לכאורה זה סותר את הנחת בעלי התוספות, שמהות התוספת היא החלת קדושת הזמן לפני הגעת היום החדש!
ברם, התוספות רא"ש מביא את הראייה לשיטת התוספות בדיוק מאותו המקור:

תוספות הרא"ש מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב

יכול ילקה על תוספת שביעית דאתיא מבחריש ובקציר תשבות. יש מפרשים דהאי 'לוקה' לאו מלקות דאורייתא, דיתשבות' עשה הוא, אלא מכת מרדות מדרבנן. ולי נראה דלוקה מדאורייתא, דקרא מרבה תוספת שביעית לכל דין שביעית, וכן מצינו בתוספת יום הכפורים, אף על פי שנאמר בלשון עשה 'מערב עד ערב תשבתו', וגוי צריך קרא בפרק בתרא דיומא (פ"א א') למעוטי תוספת יום הכפורים מעונש ואזהרה

לגבי תוספת יום הכיפורים, עליה נאמר "תשבתו שבתכם", הגמרא מניחה שודאי שלוקים על חילולה, והגמרא מדרשת ללימוד בכדי לפטור את זמן התוספת ממלקות. אם כך, אומר הרא"ש, ברור שההנחה היא שמהות התוספת היא הרחבת הזמן המקודש, וממילא כל דין החל במשך הזמן הקדוש חל גם לפניו.

שתי הערות עיוניות על הדברים:

- א. הרא"ש והקרבן אורה מתייחסים בדיוק לאותה גמרא בכדי להוכיח דברים הפוכים בדיוק. כיצד זה קורה? מסתבר שחולקים בהבנת מסקנת הסוגיה. הסוגיה מניחה שלוקים על התוספת, ולמסקנה אומרת שבעצם פטורים ממלקות על חילולה. ניתן להתייחס לכך בשני אופנים הפוכים: הרא"ש מבין שעקרונית אמורים ללקות, כלומר – זו הרחבה של היום עצמו. אמנם יש לימוד לפטור ממלקות, אך המהות נשמרת. הקרבן אורה אומר שאדרבה, אם הגמרא מסיקה שלא לוקים על תוספת שביעית, הרי שזה אומר שההנחה שלנו, שעקרונית מהות התוספת היא הרחבת הזמן, איננה נכונה.
אם ננסח את שורש המחלוקת הלמדנית: הרא"ש מתייחס להנחת העבודה של הגמרא כבסיס, והלימוד המובא בהמשך הוא פטור טכני. הקרבן אורה מתייחס למסקנת הגמרא כשינוי העיקרון, ולא כפטור טכני.
- ב. כמובן שאמירות אלו, הן של הקרבן אורה והן של התוספות רא"ש, מניחות שמהות תוספת יום הכיפורים שווה למהותה של תוספת שביעית. מסתבר שהריטב"א החולק יבחין ביניהם: קדושת יום הכיפורים חלה זמן מה לפני יום הכיפורים. לעומת זאת, מהותה של תוספת שביעית היא "בחריש ובקציר", לא לעשות מלאכות המכנינות לשביעית. אין ראייה מסוג תוספת זו לסוג תוספת זו.

הקרבן אורה מקשה קושיה נוספת:

ועוד לרבי עקיבא גופא מאי פריך הש"ס בראש השנה "כיון דיליף כל תוספת מתוספת שביעית האי ועניתם מאי עביד ליה?", דילמא איצטריך להזהיר על התוספת בשבת ויום טוב!

אם אכן עקרונית נכון ללקות על התוספת בגלל שהיא מקבלת את הדינים של הזמן הקדוש, אלא שיש פטור, סביר שרבי עקיבא ידרוש שני לימודים נפרדים: האחד לתוספת שביעית, עליה אין לוקים, ואחרת לתוספת שבת, עליה כן לוקים!

לכאורה קושיה זו ממשיכה את הקו הקודם שהציג הקרבן אורה. מכיוון שמסקנת הגמרא במועד קטן היא שאין לוקים על תוספת יום הכיפורים, זה אומר שההווה אמינא נדחתה, ולמסקנת הגמרא תוספת שביעית איננה הוספה של קדושת הזמן לפני השנה השביעית. אם כך, עדיין יש מקום ללימוד על שבתות וימים טובים, בהם זו תוספת של קדושת הזמן לזמן הקודם להם!

❖ ביאור קושיית ר"ש על ר"ת לפי ה'דרך אמונה'

ביחידה הבאה בעזרת ה' נלמד את כללי המלאכות האסורות בתוספת שביעית. שם נלמד שלפי הר"ש רק מלאכות האסורות מדאורייתא בשביעית אסורות בתוספת שביעית.

בדרך אמונה (פרק ג' הלכה א) מבאר שכוונת הר"ש כאן היא לדבר הזה: הוא מוכיח שהנטיעה אסורה מן התורה בשביעית, ואם כך איסור נטיעה חל על תוספת שביעית. אם אין איסור דאורייתא לנטוע בשביעית, אין איסור לנטוע בתוספת שביעית כלל. לכן הוא מזכיר שהנטיעה עצמה אסורה מדאורייתא בשביעית. בעזרת ה', נייחד יחידה בהמשך שתעסוק באיסור נטיעה בשביעית. שם נלמד שאכן יש מחלוקת אם נטיעה אסורה בשביעית מדאורייתא או מדרבנן.

❖ **סוריא בשנה השמינית**

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כז

סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל, כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם

מדוע הרמב"ם מדגיש שאסור לעשות מלאכות בסוריא בשביעית, הרי ודאי שאנו עוסקים בשביעית! מסביר המשנת יעבץ (פרק ג הלכה א, עמוד כא) שמעולם לא החילו את תוספת השביעית על סוריא. ממילא לא תתכן קדושת שביעית על פירות סוריא, שהרי זו כל מהות תוספת שביעית לאחריה. הר"ן, לעומת זאת, סובר שקדושת שביעית על הפירות איננה נובעת מתוספת שביעית, אלא מעצם גידול הפירות בשביעית. כיצד, אם כן, מיישב הר"ן את הירושלמי? מסביר המשנת יעבץ (שם עמוד כב) שהירושלמי קובע כדבר פשוט ש"לחרוש מותר, לקצור אסור", מכיוון שאיסור הקציר איננו נובע מתוספת שביעית, אלא מהקדושה החלה על הפירות. לשיטתו, לא יתכן לגזור קדושה על סוריא בלי שקדושה זו תשפיע על הפירות.